

UOT 657;311,216;336,717.6

MƏHƏMMƏD TARVERDİYEV
 Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
 mehemed13_13@list.ru

06

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA AUDİT XİDMƏTİNİN İNKİŞAF MƏRHƏLƏLƏRİ VƏ MÜASİR VƏZİYYƏTİ

Auditor xidməti müəssisə və təşkilatlarda müqavilə əsasında mühasibat uçotunu qurmaq, maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti sahəsində yoxlama aparmaq və digər xidmətlər göstərmək, yoxlama zamanı hesabat göstəricilərini təsdiq etmək kimi xidmətlər yerinə yetirir.

Məqalədə Azərbaycan Respublikasında audit xidmətinin yaradılması, onun təkmilləşdirilməsi və beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması üçün dövlət tərəfindən həyata keçirilən tənzimlənmə siyasətinin aparılma mərhələləri ardıcıl şəkildə əks olunmuşdur.

Açar sözlər: *audit xidməti, maliyyə nəzarəti, maliyyə hesabatları, müəssisənin maliyyə təhlili, maliyyə ehtiyatları*

Audit müəssisə və təşkilatların maliyyə hesabatlarının müstəqil şəkildə yoxlanılması və maliyyə vəziyyətinin düzgün şəkildə qiymətləndirilməsidir. Yəni audit müəssisənin maliyyə hesabatlarının tarixi məlumatlarının dürüstlüyünü yoxlamalı və düzgünlüyünü təsdiq etməlidir. Eyni zamanda audit müəssisənin aktivlərinin, passivlərinin, xüsusi vəsaitlərinin və maliyyə nəticələrinin düzgün və dəqiq şəkildə əks etdirilməsini müəyyənləşdirmək məqsədilə hazırlanmış maliyyə hesabatlarının müstəqil yoxlanılmasını nəzərdə tutur.

Yoxlanılan hesabatlarda ortaya çıxmış nöqsanları və mövcud qanunvericiliyin tələblərini pozmaları vaxtında üzə çıxarmaq, daxili nəzarəti analiz etməklə araşdırılan sahənin yaxşılaşdırılmasına şərait yaratmaq, həmçinin məsləhət xarakterli xidmətlər göstərməklə müəssisələrin fəaliyyətində səmərəliliyi yüksəltmək kimi yararlı fəaliyyətləri yerinə yetirilməsini audit sahəsi öz üzərinə götürür. Audit sadəcə olaraq maliyyə nəzarətini yerinə yetirmir, eyni zamanda ayrı-ayrı təsərrüfat subyektlərinin maliyyə sabitliyinin möhkəmləndirilməsinə, geniş biznes layihələrinin hazırlanmasına və onun həm yerli, həm regional, həm də dünya bazarlarında tətbiqinə imkan verir.

Audit müəssisə və təşkilatların kommertiya sirrini qoruyub saxlamaqla, eyni zamanda dövlətin, hüquqi və fiziki şəxslərin hüquqi statuslarını və maraqlarını qorumaqla təsərrüfat fəaliyyəti üzərində maliyyə nəzarətini həyata keçirir. Auditin mahiyyətindən danışdıqda görünür ki, audit mürəkkəb olduğu qədər həm də neytral bir sahədir. Mülkiyyət münasibətlərinin dəyişdiyi və çoxşaxəli olduğu bir dövrdə audit dünya miqyasında inkişaf etməyə başlamışdır.

Günümüzdə auditin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri də maliyyə sahəsində olan firıldaqçılığın qarşısını almaqdır. Bu firıldaqçılığın qarşısının alınmasında kənar auditlə daxili auditin birgə fəaliyyət göstərməsi xüsusi əhə

Məqalə tarixçəsi:

Göndərilib: 23.05.2019, qəbul edilib: 15.06.2019

mıyyət kəsb edir. Audit fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər fırıldaqçılarla mübarizə aparmaq üçün proqramlar hazırlayıb bəhərlərə kəmək etməlidirlər. Maliyyə şəffaflığının artırılmasında auditin fəaliyyət sahəsinin genişləndirilməsi və auditor fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi üçün beynəlxalq audit standartlarının tətbiqinə tam şəkildə keçilməsi və auditorların fəaliyyətinə dair nəzarət sisteminin təkmilləşdirilməsini tələb edir.(2)

Dünya təcrübəsi göstərir ki, auditor, mühasib, hüquqşünas və iqtisadçı kimi ixtisaslar iqtisadiyyatın inkişafında əsas rol oynadıqı üçün, iqtisadiyyatdakı dəyişikliklər bu ixtisaslara malik mütəxəssislərin də daim inkişafını, təkmilləşdirilməsini tələb edir. İqtisadiyyatı bazar yönümlü olan ölkələrdə bu proses özünü daha açıq şəkildə biruzə verir.

Bu baxımdan, auditor peşəsinə ziyələnməmiş şəxslərin daim təkmilləşdirilməsi bazar iqtisadiyyatı şəraitində ən vacib məsələlərdən biri sayılır.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində Azərbaycan Respublikasının dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya etməsi, dövlət idarəetmə sisteminin islahatı və bütövlükdə cəmiyyətin demokratikləşməsi prosesi ölkədə beynəlxalq standartlara cavab verən maliyyə nəzarəti sisteminin qurulmasına təkan verir.

Bələ bir sistemin qurulmasına hələ ümummilli liderimiz Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldiyi ilk illərdən başlanılmış və günümüzə qədər təkmilləşdirilmişdir. Audit sisteminin qurulması və dövlət tərəfindən tənzimlənməsinə 16 sentyabr 1994-cü ildə Azərbaycan Respublikasının "Audit xidməti haqqında" Qanunu qəbul olunduqdan sonra başlanılmışdır. Bu qanunun qəbul olunması ölkədə gedən maliyyə hesabatlarına nəzarətin gücləndirilməsi və auditor xidmətinin təkmilləşdirilməsinə zəmin yaratdı.

"Auditor xidməti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ölkədə auditor xidmətinin təşkilini, onun həyata keçirilməsinin hüquqi əsaslarını, auditorların funksiyalarını, hüquqlarını və vəzifələrini müəyyən edir, mülkiyyətçinin əmlak hüquqlarını müdafiə edən müstəqil maliyyə nəzarəti sisteminin yaradılmasını nəzərdə tutur.

Ölkədə fəaliyyət göstərən sahibkarların vergidən yayınma hallarının aradan qaldırılmasını təmin etmək və dövlət büdcəsinin özəl sektordan toplanan vergi vasitəsilə doldurulmasının təşkil məqsədilə audit nəzarətini gücləndirilməsi və qanunvericilik aktlarının tərtibini asanlaşdırmaq məqsədilə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 19 sentyabr 1995-ci il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının "Auditorlar Palatası" haqqında əsasnamə, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin 12 mart 1996-cı il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında auditorların və audit təşkilatlarının qeydiyyatı" barədə, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 11 aprel 1996-cı ildə "Azərbaycan Respublikası Auditor Palatasının bəzi məsələlərinə edilən dəyişikliklər" haqqında qərarları qəbul olunmuşdur.(3)

Bazar iqtisadiyyatının inkişafına mənfi təsir göstərən amillərin qarşısının alınmasında, ardicil və lüzumsuz yoxlamaların azaldılmasında, sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan iqtisadi subyektlərin mənafeəsinin qorunmasında "İstehsal, xidmət maliyyə-kredit fəaliyyətinə dövlət nəzarətini qaydaya salınması və əsasız yoxlamaların qadağan edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1997-ci il 17 iyun Fərmanı mühüm rol oynamışdır.

Azərbaycan Respublikasında dövlətə məxsus maliyyə ehtiyatlarının vəhidd mərkəzdən idarə olunmasını təmin etmək, bu vəsaitlərin daxil olması və xərclənməsi üçün daha çevik nəzarət mexanizmini yaratmaq, dövlət bərcərləri-

nin, zəmanətlərin və alınmış kreditlərin uçuğunu yaxşılaşdırmaq məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi yanında Baş Dövlət Xəzinədarlığına yaradılması xüsusi qeyd olunmalıdır.

Audit nəzarətinin dövlət tərəfindən təkmilləşdirilməsi audit əlminin inkişaf etdirilməsinə də müsbət təsir göstərmişdir. Audit inkişaf etdikcə onun əhatə dairəsi genişlənir. Ümumiyyətlə audit nəzarət obyektinin (müvafiq nazirlik və idarələr, məcburi auditedən keçməli olan təsərrüfat subyektləri, digər müəssisə və təşkilatlar), maliyyə (mühasibat) hesablarını və ya ona daxil olan məlumatın neytral qurum (şəxs) tərəfindən yoxlanılması, ekspertizası və müvafiq rəyin tərtib edilməsidir.

Azərbaycan iqtisadiyyatında bazar münasibətlərinin bərqərar olması və respublikaya xarici investisiyaların daha geniş cəlb olunması strategiyası maliyyə-nəzarət sisteminin yenidən təşkilini tələb edir. Bu baxımdan müstəqil auditor xidmətinə tələbat gündən-günə artır.

Dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyanın dərinləşməsi audit aparılmasının vahid sisteminin işləyib hazırlanmasına gətirib çıxarmışdır. Bu mənada inkişaf etmiş xarici və MDB ölkələrinin audit standartlarının işləyib hazırlanması sahəsindəki təcrübənin öyrənilməsinin böyük əhəmiyyəti vardır.

Beynəlxalq standartlara cavab verən nəzarət mexanizmini tətbiq etmək məqsədilə «Dövlət nəzarəti sisteminin təkmilləşdirilməsi və sahibkarlığın inkişafı sahəsində sünə məsələlərin aradan aldırılması haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cu il 7 yanvar tarixli fərmanı iqtisadiyyatımızda demokratik prinsiplərin bərqərar olması baxımından müstəsna əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Ötən dövr ərzində ölkəmizdə müstəqil audit bərqərar olmuş və inkişaf etdirilmişdir. Bununla belə, ölkəmizdə auditin inkişafı sahəsində hələ bir sıra aktual problemlər öz konseptual həllini gözləyir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 3 sentyabr tarixli 377 nömrəli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Dövlət Proqramında (2004-2006-cı illər)" auditor xidmətinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə auditin qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi və auditor xidmətinin beynəlxalq audit standartlarına uyğunlaşdırılması, milli audit standartlarının hazırlanmasının başa çatdırılması; Auditorlar Palatasının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, onun fəaliyyəti barədə dövrü məruzələrin tərtib edilməsi və ictimaiyyətə çatdırılması, auditor təşkilatlarının korrupsiyaya qarşı mübarizə aparən orqanlarla əməkdaşlığının təkmilləşdirilməsi, korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində öhdəliklərin müəyyən edilməsi, auditorların etik davranışı kodeksinin korrupsiyaya qarşı mübarizə ilə bağlı təkmilləşdirilməsi kimi məsələlərin həlli Auditorlar Palatasına tapşırılmışdır. (1)

Şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 28 iyul tarixli 2292 nömrəli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Milli Strategiya"da da (2007-2011-ci illər) maliyyə nəzarətinin təkmilləşdirilməsi və auditor xidmətinin yaxşılaşdırılması istiqamətində mühüm işlərin görülməsi nəzərdə tutulmuşdur. O cümlədən beynəlxalq audit standartlarının tətbiqinin həyata keçirilməsi və auditor xidmətinin keyfiyyətinin artırılması kimi vəzifələrin icrası ilə əlaqədar:

a) Beynəlxalq standartlara uyğun olaraq daxili audit xidmətinin fəaliyyətini tənzimləyən metodiki göstərişlər və tövsiyə xarakterli vəsaitlərin hazırlanması;

b) Auditorların fəaliyyətinə dair nəzarət sisteminin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması;

c) Auditorların məsuliyyətinin artırılması üzrə normativ hüquqi aktların hazırlanması;

ç) Daxili audit xidmətinin fəaliyyətini tənzimləyən normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi;

d) Təsərrüfat subyektlərinin mühasibat uçotu və maliyyə hesabatlarında şəffaflığın təmin olunması kimi konkret tədbirlərin həyata keçirilməsi Auditorlar Palatasına tapşırılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 5 sentyabr tarixli 2421 nömrəli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş «Korrupsiyaya qarşı mübarizəyə dair 2012-2015-ci illər üçün Milli Fəaliyyət Planı»nda (bundan sonra – «KMFP» adlandırılacaq) auditor xidmətinin təkmilləşdirilməsinə dair bir sıra mühüm vəzifələrin icrası Auditorlar Palatasına və digər müvafiq qurumlara tapşırılmışdır. Belə ki, Maliyyə Nazirliyi və Hesablama Palatası ilə birlikdə daxili audit haqqında qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi üçün təkliflərin hazırlanması, Vergilər Nazirliyi ilə birlikdə məcburi auditdən yayınmaya görə inzibati məsuliyyətin tətbiqi ilə bağlı mexanizmlərin müəyyən edilməsi üçün tədbirlərin görülməsi, habelə müstəqil audit sahəsində beynəlxalq standartların tətbiqi ilə əlaqədar tədbirlərin davam etdirilməsi və "Beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla auditor xidmətinin inkişaf konsepsiyası"nın (2012-2020-ci illər) layihəsinin hazırlanması Auditorlar Palatası tərəfindən həyata keçirilmişdir.(1)

Nəticə olaraq deyə bilərik ki, Azərbaycan Respublikasında Auditor Xidmətinin təkmilləşdirilməsi üçün qəbul olunan qanunlar, imzalanan sərəncam və fərmanlar bu sahənin inkişafına öz töhfəsini vermişdir. Müstəqillik qazandığımız gündən bu günə qədər ötən 28 il müddətində audit sahəsində aparılan tənzimlənmə və təkmilləşdirmə siyasəti öz uğurlu nəticəsinə göstərərək beynəlxalq standartlara cavab verən audit sistemi yaradılmışdır. Audit sisteminin təkmilləşdirilməsi müasir bazar iqtisadiyyatının inkişafına, sahibkarlıq fəaliyyətində maliyyə uçotu və hesabatlarının düzgün aparılmasına, vergidən yayınma hallarının qarşısının alınmasına gətirib çıxarmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasında auditor xidmətinin inkişaf konsepsiyası (2012-2020) – Azərbaycan Respublikası Auditor Palatası, Bakı-2013
2. Qəhrəman Rəsul oğlu Rzayev, "Mühasibat uçotu və audit" dərslik, Bakı-2006
3. "Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası haqqında" Əsasnamə, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 1995-ci il 19 sentyabr tarixli qərarı ilə təsdiq edilmişdir.

РЕЗЮМЕ

МАГАММЕД ТАРВЕРДИЕВ

ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ И СОВРЕМЕННОЕ ПОЛОЖЕНИЕ АУДИТОРСКИХ УСЛУГ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Организация бухгалтерского учёта на основе соглашения в предприятиях и организациях, проведены проверки в сфере финансово-хозяйственной деятельности и оказывают другие услуги, подтверждение показателей отчёта во-время аудирования – все это относится к функциям аудиторских услуг,

В статье поочередно раскрываются стадии создания аудиторских услуг в Азербайджанской Республике, государственное регулирование в области усовершенствования аудиторских услуг, а так же проведение государством политики урегулирования с целью создания соответственности аудиторских услуг международным стандартам .

Ключевые слова: аудиторские услуги, финансовый контроль, финансовая отчётность, финансовый анализ предприятия, финансовые резервы

SUMMARY

MAHAMMAD TARVERDIYEV

DEVELOPMENT STAGES AND MODERN CONDITION OF AUDIT SERVICE IN AZERBAIJAN REPUBLIC

Audit service fulfills the setting of contractual auditing in enterprises and organizations, checking of financial field and other services, during checking it makes approving for the result.

In the article the foundation of auditing service in Azerbaijan, its development and correspond to international standards are reflected continuously by regulated policy of the state.

Key words: audit service, financial control, financial reports, financial analysis of enterprise, financial resources

(İqtisad üzrə elmlər doktoru, prof. M.Bağirov tərəfindən təqdim edilmişdir)